

BÁSNITI TĚLEM

- **Jean Cocteau: Opium**
Z francouzštiny přeložil Petr Januš
- **Pascal Quignard: Terasa v Římě**
Z francouzštiny přeložili Jan Machej a Jana Podhorská
- **Henri Michaux: Cesta nepoddajnosti**
Z francouzštiny přeložila Tereza Maňhalová

Rubato, Praha 2011

Nakladatelské studio Rubato, založené v roce 2010 Petrem Janušem (jenž se v prvním svazku představil zároveň jako překladatel) a Jaroslavem Tvrdoňem, si klade za cíl – jak si lze přečíst na webových stránkách nakladatelství – „zpřístupňovat hodnotnou, náročnou, osvěžující a intelekt povzbuzující literaturu především z oblasti prózy a esejistiky“. Přinejmenším prvními třemi svazky, vydanými ve vkusně vypravené edici *Próza*, se nakladatelům tento cíl plnit daří.

Svou ediční činnost zahájilo nakladatelství Rubato deníkem Jeana Cocteaua, psaným během jeho odvykací kúry na klinice v Saint-Cloud, kde strávil období od prosince 1928 do dubna 1929. Název je prostý, podtitul výmluvný: *Opium. Deník jedné detoxikace*. Cocteau se má ze závislosti na opiu léčit, z knihy ovšem číší nejen bolest vyvolaná nucenou abstinencí, ale i zarytý odpor se opia skutečně vzdát. Popis odvykací kúry se mění v apologii titulní omamné látky, neboť stavy vyvolané opiem jsou pro tvůrce Cocteauova naturelu nenahraditelné. Opium je představené jako vznešená droga, po jejímž požití „tělo myslí, tělo sní, tělo vločkuje, tělo letí“ a mysl tuší světy, „jež se na sebe vrství, prostupují se, aniž by vůbec tušily o své existenci“. Život ztotožněný s tvorbou a hledačstvím – jak je tomu u Cocteaua – se řídí jinými kritérii, včetně posuzování zdraví a nemoci. Paradoxně tak až po absolvování léčebné kúry se básník cítí být skutečně nemocný – nemocný ve svém tvůrčím duchu: „Jako vyléčený se cítím prázdný, zubožený, zhnusený, nemocný.“

V úvodu svého deníku Cocteau píše: „Podávám zprávu o odvykací kúře: zpomalené bolesti. Kresby, které tuto knihu doprovázejí, jsou zpomalenými výkřiky utrpení, zápisky přechodovými fázemi ze stavu považovaného za abnormální do stavu považovaného za normální.“ Bez přítomných kreseb by jeho výpověď nebyla úplná a snad dokonce právě ony, ještě více než sám text, dávají svým expresivním a groteskním zobrazením těla možnost „nahlédnout“ do pocitů závislého při detoxikaci, kdy „ucho slyší celou apokalypsu hvězdné noci lidského těla“. Pisemný a výtvarný projev pro Cocteaua splývá v jedno, úběžníkem tvůrčí činnosti se stává sledování linie: „Psát pro mě znamená kreslit, splétat linie takovým způsobem, že se stávají písmem, nebo je rozplétat tak, že z písma vzniká kresba.“

Opium v Cocteauově textu je tedy nakonec pouhým prostředníkem, „zpráva o odvykací kúře“ se stává niternou reflexí vlastní i cizí tvorby. Textem prostupuje množství poznámek, někdy až aforistického rázu, o různých literárních, hudebních a filmových tvůrčích a jejich dílech (zvláštní akcent klade Cocteau v literatuře především na dílo Raymonda Roussela, ve filmu pak na tvorbu Luise Buñuela), nejčastěji jsou však pasáže o Cocteauově vlastním přístupu k tvorbě. Žádná nabubřelá slova, jen tělo a mysl a obrovský přetlak: „Za každou cenu je nutno vyléčit se z maniackální starosti o styl psaní. (...) Jediným možným stylem je myšlenka učiněná tělem.“

Ke konci odvykací kúry napíše Cocteau za sedmnáct dní román *Hrozná děti*, jeden z nejučvatnějších textů literatury 20. století, v němž se pokusí „udělit tvar beztvárému“ (v češtině román poprvé vyšel v roce 1931 v překladu Marie Hoffmeisterové, v roce 2010 vyšel v novém překladu Heleny Slavíkové a Hany České, bohužel pod dosti nepovedeným a zavádějícím názvem *Nezvedené děti*, avšak v bilingvním vydání a s původ-

ními autorovými kresbami). O (přetrvávající) fascinující síle tohoto románu svědčí i to, že inspiroval i tvůrce jiných médií: v padesátých letech podle něj ve spolupráci se samotným Cocteauem natočil Jean-Pierre Melville film a v poměrně nedávné době na jeho motivy vznikla minimalistická opera Philippa Glasse.

Druhý vydaný svazek edice představuje novela Pascala Quignarda *Terasa v Římě*. Quignard je ve Francii považovaný za jednoho z nejvýznamnějších spisovatelů 20. poloviny 20. století (*Terasa v Římě*, ve francouzském kontextu zavádějícím způsobem označována jako román, byla v roce 2000 oceněna Velkou cenou Francouzské akademie, za knihu *Bludné stíny* získal Quignard v roce 2002 Goncourtovu cenu). V češtině mu sice už dvě knihy vyšly (*Všechna jitra světa*, známější možná ze své zfilmované verze, a zmíněné *Bludné stíny*), ovšem troufám si tvrdit, že do širšího povědomí českých čtenářů – ani těch z intelektuálních vrstev – Pascal Quignard zatím nevstoupil. Těžko říci, zda po vydání prózy *Terasa v Římě* tomu bude jinak, v každém případě by si to zasloužil.

Quignardova próza se odehrává v Evropě 17. století a jejím hlavním hrdinou je rytec Meaume. Jeho život je nám prostředkován prostřednictvím sledu několika útržků, samostatných krátkých kapitol, chronologicky nelineárních fragmentů, v nichž se střídá přímá řeč Meauma s vyprávěním v er-formě. Meaumův život osudově poznamenala láska k dívce jménem Nanni. Krátkodobý vášnivý vztah skončil poté, co milence nachytl dívčin snoubenec a popálil Meaumovu tvář kyselinou, kterou rytec používá při práci. Nanni se k zohavenému milenci už nechce znát, a tak se Meaume vydává na pouť Evropou a uzavírá se do svého ryteckého díla, temného světa, v němž „tahy rydla následují stíny“.

Jestliže bychom hledali nějakou spojnicí s prvním svazkem edice, tj. Cocteauovým *Opiem*, pak by to byl mimořádně intenzivní prožitek těla, zde nadto znásobený erotickou touhou a vášní. Vztah Meauma a Nanni nemá nic společného s nějakým duchovním souzněním, vznikl na základě vizuální přitažlivosti, aniž by spolu ti dva promluvili jediné slovo. I poté, co se stanou milenci, sdílejí spolu pouze řeč těla. Mluví-li spolu, pak jediné o své touze. Nanni bledne touhou, když je její milenec pryč, a světuje se mu, že „její květ stále rozevřený a vonící, je pořád vlhký“. Meaume jí na oplátku sděluje: „Mé pohlaví se zvedá pokaždé, když myslím na váš pohled, dokonce i když jsem na ulici nebo pracuji v atelieru.“

Pohled do tváře druhého zrodil jejich vzájemnou touhu a pohled do tváře – tentokrát zohavené – ji také zabil, přesněji proměnil ji z rozkoše ve zdroj nekonečné bolesti. Meaume říká: „Láska spočívá v obrazech, které trýzní ducha. K těm neodbytným vidinám se připojuje nekonečná promluva k jediné bytosti, jí je věnováno vše, co člověk zažívá.“ Meaume myslí a žije v obrazech, prostřednictvím obrazů, není proto divu, že významné místo připadá v próze popisu několika jeho ryteckých děl. V Římě se Meaume žije jako tvůrce tzv. erotických karet, znázorňující „scény předcházející našemu stvoření“. V mládí svou touhu Meaume nakrátko žil, po zbytek svého života ji pak vtěluje do svého díla. Jím stvořené obrazy jsou však poznamenány tím, že je to touha provždy již potlačovaná, neuspokojená, stávající se pro hrdinu doživotním zoufalstvím a prokletím. Meaumovými slovy nám vypravěč hned v úvodu sděluje, že je to právě zoufalství, v němž se my – čtenáři knih – setkáváme a protýkáme ústřední postavou: „Zoufalí lidé žijí v ústraní. I všichni zamilovaní. I čtenáři knih. Zoufalí lidé žijí zavěšení v prostoru jako postavy namalované na stěnách.“

Zoufalství rytce Meauma nakonec dostoupí takové míry, že ukončí svůj život dobrovolně. Třebaže vypravěč věnuje prostor popisu tělesnému utrpení, které jeho smrti předcházelo, tušíme, že skutečným důvodem

sebevraždy nebyla nesnesitelná bolest, ale Meaumem opakovaná věta: „Nevím, proč už v mé duši nežijí žádné obrazy. Taková je pravda. To je důvod, proč pláču.“

Třetí z vydaných svazků je útlá *Cesta nepoddajnosti* Henri Michauxe. Text dělá dojem, jako by byl spíše dílčí částí z většího (nikdy nevzniklého?) celku. V originále kniha vyšla v roce 1980, tedy takřka na samém sklonku autorova života. Michaux se v ní zabývá tím, jak se lidský duch vzpírá rigidním omezením, v období dětství a dospívání přicházejícím zvenčí, v dospělosti pak z dobrovolného podvolení pravidlům a konvencím v přesvědčení, že jediné tak lze dosáhnout duchovní čistoty. Charakteristický autorův „rukopis“ je patrný především v akcentu kladeném na gesto vzpoury a v odmítnutí kategorie tzv. normálnosti: „Vědomí o realitě kohosi druhého mohutní, přerůstá a dosahuje obřích rozměrů. Protiřečí normálu, všemu, co až doposud platilo. Představuje nevyřčené přemrštěné protipól normálu.“

V raném věku se podle Michauxe nepoddajnost lidského ducha projevuje ve fenoménu označovaném jako poltergeist. Poltergeist není skutečným ukazatelem zla, nýbrž živelné psychické síly dítěte, toužícího po volnosti, po „potěšení z lehkosti“. V dospělém věku je zlá vůle druhého, skrytého, podvědomého já naopak evidentní, jedná se „o druhé já opravdově, absolutně, zběsile vzdorující“. Druhé já u osob dospělých je skutečným vnitřním démonem, mocným protivníkem superega, a objevuje se především „u osob radikálně obrácených k ctnosti, zaměřených na

očistu, extrémní umrtvování těla, nadměrné pústy, ustavičnou modlitbu a vyčerpávající zkoušky“.

Znovu se tu objevuje téma těla – zde těla „umrtveného“, potlačovaného. S Cocteauem Michauxe navíc spojuje podstatná role drog v jejich tvorbě – Michaux proslul svými experimenty s meskalinem (a dalšími drogami), jež se následně snažil ve svém díle zaznamenat (ostatně i v *Cestě nepoddajnosti* se o pokusech s drogami zmiňuje – jako o možném „spouštěči“ onoho druhého já).

Michauxovy třísvazkové sebrané spisy, vydané v letech 1998–2004 v prestižní edici *Bibliothèque de la Pléiade*, čítají dohromady více než pět tisíc stran, je tedy evidentní, že v češtině bohužel známe z jeho díla zatím jen zlomek. Vedle *Cesty nepoddajnosti* vyšel nedávno jeho básnický cestopis *Barbar v Asii*, nejvýznamnějším počinem však myslím stále zůstává básnický výbor *Prostor uvnitř*, pořizovaný v devadesátých letech Václavem Jankem. Lze jen doufat, že z díla tohoto velkého francouzského básníka belgického původu toho bude českým čtenářům v budoucnosti nabídnuto více...

Nakladatelství Rubato vykročilo třemi výše pojednanými svazky vskutku slibně, a ačkoli nejsou redakčně zvládnuty na výbornou (v Cocteauově *Opiu* panuje např. zmatek v poznámkovém aparátu), nelze směr, jímž se nakladatelé vydali (další anoncované svazky by měly představit mj. několik osobností z italského umělecko-myšlenkového prostředí), kvitovat jinak než pozitivně.

Veronika Košnarová

INZERCE

LITERÁRNĚVĚDNÉ FÓRUM

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v.v.i.,
si Vás dovoluje pozvat na cyklus přednášek pro odbornou a kulturní veřejnost na téma

„Přesahování literatury“ Intermediální a interdisciplinární přístupy

V letním semestru 2011/12 vystoupí následující přednášející:

10. ledna 2012, 17.00h **Intermediální poetika příběhu**
(prezentace ústavní publikace a společná přednáška dvou jejích přispěvatelů)
Aneta Zatloukalová (FF MU Brno): **Kostýmní drama v české televizní tvorbě**
Ján Kralovič (FF TU Trnava): **Paralely filmu W. Ruttmanna „Berlín, synfonia velkomesta“**
14. února 2012, 17.00h Petr Bubeníček (FF MU Brno)
Poetika filmové adaptace: vyprávění v literární a filmové „Adelheid“
13. března 2012, 17.00h Petra Hanáková (FF UK Praha)
Čtenář a divák v době „smrti filmu“
10. dubna 2012, 17.00h Stanislava Fedrová (ÚČL AV ČR)
Obraz – pozorovatel – text: ekfráze jako intermediální žánr
15. května 2012, 17.00h Astrid Winter (DAAD Praha – FF UK Praha)
Němá poezie
12. června 2012, 17.00h Karel Piorecký (ÚČL AV ČR Praha)
Česká literatura a nová média (Avantgarda vs. postmoderna)

Veřejně přístupné přednášky se konají
v zasedací místnosti ÚČL AV ČR, v.v.i., Na Florenci 3, Praha 1.
Případné změny a upřesnění programu sledujte na www.bohemistika.cz, www.ucl.cas.cz.

LITERÁRNĚVĚDNÉ FÓRUM